

Elastdrošības otrais posms — dalībvalstu prakses un politikas analīzes

Kopsavilkums

Ievads

Elastdrošība — stratēģija gan elastīguma, gan drošības palielināšanai darba tirgū — ir bijusi publisko un politisko sarunu darba kārtībā jau kopš 20. gs. 90. gadu sākuma. Ņemot vērā neseno ekonomikas krīzi, aktuāls kļuva jautājums, vai elastdrošība, kas tika izveidota laikā, kad ekonomika un darba tirgus funkcionēja bez problēmām, darbojas arī sarežģītos apstākļos, proti, vai un kā tā tiek īstenota Eiropas Savienības dalībvalstīs ekonomisko grūtību laikā.

Šajā pētniecības projektā tiek izpētīts elastdrošības otrais posms, identificējot daudzus no valsts un sociālajiem partneriem atkarīgus atsevišķus instrumentus, kas sevī apvieno elastīguma un drošības elementu un tādējādi sniedz ieguldījumu valsts elastdrošības sistēmā, pat ja tā netiek šādi apzīmēta. Daudziem sniegtajiem piemēriem par to, kā elastdrošība var būt īstenojama, vajadzētu veicināt „taustāmāku” izpratni par mazliet neskaidro elastdrošības jēdzienu.

Metodoloģisku ierobežojumu dēļ ir iespējams analizēt tikai atsevišķus politikas instrumentus, nevis izvērtēt valstu vispārējās elastdrošības sistēmas. Tāpēc nevar salīdzināt valstu dažādos elastdrošības īstenošanas līmeņus (tas ir, nevar salīdzināt, cik „elastdrošas” ir atsevišķas dalībvalstis). Tomēr pēc secinājumiem var vismaz spriest par to, vai un kā elastdrošība tiek īstenojama visā Eiropā.

Politikas konteksts

Elastdrošība kā politikas instruments radās 20. gs. 90. gados vienlaikus ar vairākām darba tirgus reformām Dānijā un Nīderlandē, kuras veicināja ekonomikas izaugsme, globalizācija, pieaugoša sociālās kohēzijas pavājināšanās, nevienlīdzīgs ieņēmumu sadalījums un

darba iespējas, kā arī ar darba attiecībām saistīto līgumisko vienošanos arvien pieaugošā daudzveidība.

Elastdrošība kā jēdziens pirmo reizi tika pieminēta Eiropadomes prezidentvalsts secinājumos Briselē 2006. gada martā. Vēlāk elastdrošība kļuva par galveno tematu Eiropas politikas sarunās, kā rezultātā tika sagatavoti vairāki raksti un stratēģiski dokumenti, kuru autori bija Eiropas Komisija, Nodarbinātības un Sociālās aizsardzības komiteja, Ekonomikas un sociālo lietu komiteja un Eiropas sociālie partneri.

Tā kā 2008. gada beigās Eiropu piemeklēja vissmagākā ekonomiskā lejupslīde kopš Otrā pasaules kara, atsākās debates par elastdrošību, bet šoreiz to iemesls bija nepietiekams darba ņēmēju pieprasījums. Lai gan ES sniedz pastāvīgu atbalstu elastdrošībai, dažādu iemeslu dēļ ir vērojama zinātnieku un sociālo partneru noraidoša attieksme pret šo stratēģiju. Tomēr joprojām pastāv vienprātība par to, ka elastdrošība var veicināt savstarpēju izdevīgumu — arī krīzes laikos —, ja to pielāgo mainītajiem pamatapstākļiem.

Būtiskākie secinājumi

Attiecībā uz dimensijām, kas identificētas plaši izmantotajā „elastdrošības matricā”, no visiem analizētajiem instrumentiem, ko var uzskatīt par Eiropā īstētiem elastdrošības pasākumiem, visvairāk izplatītā elastīguma dimensija ir darbaspēka izmaksu elastīgums (darba samaksas subsīdijas vai atbalsts mācību izmaksu segšanā), jo īpaši Centrāleiropā un Austrumeiropā, savukārt nākamā izplatītākā dimensija ir ārējais elastīgums (pārkvalificēšana un integrācijas atbalsts atlaistajiem darbiniekiem). Ņemot to vērā, no visiem

identificētajiem instrumentiem visizplatītākā drošības dimensija ir ienākumu drošība (ļoti izplatīta starp instrumentiem, kas analizēti attiecībā uz Ziemeļvalstīm / Skandināvijas valstīm un kontinentālās Eiropas valstīm), bet nākamā izplatītākā ir nodarbinātības drošība (visbiežāk minēta to instrumentu vidū, kas identificēti kontinentālās Eiropas un anglosakšu valstīs). Lielākā daļa no identificētajiem instrumentiem ir paredzēta vienlaikus vairākiem elastīguma un drošības veidiem.

Visizplatītākais elastrošības princips, saskaņā ar kuru izmanto identificētos instrumentus, ir jaunu darbavietu radīšana un esošo darbavietu saglabāšana (šie ir visbiežāk identificētie instrumenti ziemeļvalstīs / Skandināvijas valstīs), kā arī pārejas veicināšana (viszemākais šādu instrumentu īpatsvars konstatēts Vidusjūras reģiona valstīs). Vairāk nekā 90 % analizēto instrumentu ir paredzēti vairāk nekā vienam mērķim, turklāt ļoti izplatītas ir dažādas kombinācijas ar mūžizglītību, piemēram, prasmju pilnveidošana saistībā ar elastīgiem un drošiem līgumu noteikumiem, labāku darbavietu radīšana, pārejas vai līdztiesības veicināšana.

Vairums identificēto publisko pasākumu ir paredzēti darba devējiem, bet liela instrumentu daļa — arī darba ņēmējiem (piemēram, līgumu noteikumu risināšana vai labāku darbavietu radīšana), kā arī bezdarbniekiem un cilvēkiem, kuri ir visvairāk attālināti no darba tirgus (darbavietu radīšanas un pārejas atbalsts, tostarp pasākumi līdztiesības veicināšanai vai segmentācijas novēršanai).

Lielāko daļu no visiem apkopotajiem gadījumiem ir ierosinājušas vai nu valsts, vai reģionālās administratīvās iestādes. Tikai pusē no identificētajiem pasākumiem varētu apstiprināt sociālo partneru iesaistīšanos. Vairumā šādu gadījumu sociālie partneri ir aktīvi iesaistījušies pasākumu struktūras un īstenošanas apspriešanā ar koplīgumu starpniecību. Dažos gadījumos tie ir arī aktīvi snieguši ieguldījumu finansēšanā, īstenošanā, pārvaldībā un novērtēšanā. Sociālo partneru iesaistīšanos var uzskatīt par svarīgu — tomēr nepietiekamu — priekšnosacījumu, lai varētu skaidri norādīt uz

kompromisu starp elastīgumu un drošību, un šāda iesaistīšanās varētu arī veicināt instrumenta izmaksu sadalīšanas finansējuma ieviešanu.

Salīdzinoši daudzi no analizētajiem instrumentiem tika vai nu īstenoti kā lejuplīdes instrumenti, vai arī tika pārveidoti, lai tie vairāk atbilstu mainīgajai sociālekonomikas dinamikai (pēc)krīzes apstākļos, un šajā ziņā raksturīgi bija tas, ka krīzes laikā vai tūlīt pēc krīzes mērķa grupa šos instrumentus izmantoja biežāk nekā „labajos laikos”. Tas īpaši liecina par to, ka elastrošību ir iespējams izmantot arī ekonomiski sarežģītos apstākļos.

Politikas norādes

Pašreizējā analīze liecina, ka ir liels skaits pasākumu, tostarp sadarbība starp valdībām un sociālajiem partneriem, un tas ir noderīgi tādu instrumentu izstrādē, kas nodrošina augstu savstarpēja izdevīguma potenciālu gan darbiniekiem, gan darba devējiem. Tomēr var norādīt uz iespējam uzlabot sociālo partneru iesaistīšanos, jo īpaši Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs un anglosakšu valstīs.

Pašreizējos ekonomiskajos apstākļos elastrošības pasākumu līdzsvars, iesaistot gan „savējos”, gan „svešiniekus”, šķiet vēl svarīgāks nekā līdz šim. Instrumenti, kas vērsti uz „savējiem”, varētu, piemēram, būt saistīti ar darbalaika elastīgumu vai iekšējo mobilitāti (tostarp amata maiņu nodarbinātības laikā), un tāpēc tiem būtu vajadzīgs salīdzinoši neliels valsts finansējums. No visiem analizētajiem instrumentiem tikai daži šādi pasākumi ir konstatēti Centrāleiropā un Austrumeiropā — tas nozīmē, ka ir uzlabojumu iespējas. Pasākumiem, kas vērsti uz „svešiniekiem”, vajadzētu būt saistītiem ar to cilvēku vajadzībām, kurus visvairāk ietekmē ekonomikas krīze, piemēram, ar jauniešu vajadzībām.

Lielāka uzmanība būtu jāpievērš arī sociālās nodrošināšanas sistēmu saskaņošanai ar elastrošības jēdziena ideju. Šajā ziņā būtu ieteicams vairāk iesaistīt sociālos partnerus attiecīgajās iniciatīvās un regulējumos.

Papildu informācija

Ziņojums „*The second phase of flexicurity: an analysis of practices and policies in the Member States*” (Elastdrošības otrais posms — dalībvalstu prakses un politikas analīze) ir pieejams: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1183.htm>

Lai saņemtu papildu informāciju, sazinieties ar pētnieci Funda Celikel-Esser, fce@eurofound.europa.eu.